

KURAMSAL AÇIDAN ÇOCUKLARDAKİ PROBLEM DAVRANIŞLARIN NEDENLERİ VE BİR SINIFLANDIRMA

Dr. Süleyman ERİPEK *

Tanıdığım bir ayaşın oğlu var
«Problem çocuktur» diyor.
«Neden?» diye soruyorum.
«Hep içkimi saklıyor.»

S. Brogger

GİRİŞ :

Problem çocuk kimdir? sorusunu yanıtlamada karşılaşılan sorun ve güçlükler, çocuklardaki problem davranışların nedenlerini belirlemede, bu kez farklı boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Bazı çocuklar niçin problem davranışlarda bulunmaktadırlar? Onları normal çocuklardan farklı kılan, böylesi davranışlarda bulunmaya iten etmenler nelerdir?

Bu sorulara kesin ve geçerli yanıtlar verebilmek güçtür. Oysa sokaktaki adam için aynı güçlük olmayabilir. Çünkü her insan çocukluk döneminden geçmiştir. Dolayısıyla kendi öz çocukluk deneyimleri uyarınca, çeşitli açıklamalarda bulunabilir. Ancak kişisel deneyimlere dayanılarak yapılan bu açıklamalar ne ölçüde gerçeği yansıtabilir ya da genellenebilir? Bundan kuşku duymak gerekir.

Çocuklardaki problem davranışların nedenlerinin belirlenmesinde karşılaşılan sorunların ilki, insan davranışlarının tek bir nedenin sonucu olarak açıklanmasının olanaksızlığından kaynaklanmaktadır.

* Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü.

Akranlarıyla ilişki kurmada başarısızlık gösteren, geçimsiz çocuğu bu davranışa iten neden tek başına çocuğun akranlarıyla ilk deneyimlerindeki başarısızlık olabilir mi? Olabilir ise böylesi ilk deneyimlerindeki başarısızlıklarına rağmen diğer çocukları akranlarıyla iyi ilişkiler içerisinde kılan nedir? O halde çocuğu geçimsiz davranışlara iten, kendi psikolojik ya da çevresinin yapısından gelen, başka etmenler olmalıdır.

Karşılaşılan sorunların ikincisi, vak'a incelemeleri ve deneysel araştırma verileriyle belirlenen, problem davranışların olası nedenlerinin, çocuklardaki etki ve sonuçlarının bir çocuktan diğerine farklılık göstermesidir. Üstelik insan davranışlarının karmaşık bir yapıya sahip olması, böylesi belirlemelerin geçerliliğini önemli ölçülerde etkilemektedir.

Konunun bir diğer boyutu da, nedenleri ne olursa olsun problem davranışların birdenbire ortaya çıkmadığı, uzun ya da kısa bir zaman süreci içerisinde, belirli bir birikimin sonucunda meydana geldiğidir. Bu sürenin uzunluğu, nedenlerin niteliklerine, güçlerine, sürekliliklerine ve çocuğun direncine göre farklılık göstermektedir. Bu durumda, çocuklardaki problem davranışların hangi nedenlerin sonucu olarak ortaya çıktığının belirlenebilmesi kolay olmamaktadır.

Problem davranış nedenleri, zaman süreci içerisinde böylesi üst üste gelebileceği gibi, birbirleriyle ilişkili ardışık bir geçiş içerisinde de olabilirler. Bir çivi yüzünden nal yitti/Nal yüzünden at yitti/At yüzünden sürücü yitti/Sürücü yüzünden savaş yitti/Savaş yüzünden kral yitti/Kısacası ne olduysa bir çivi yüzünden oldu, tekerlemesi, bu durumu gayet güzel tanımlamaktadır. Dolayısıyla önemsenmeyen ufak bir olay ya da davranış, ardışık etkilerle büyüyerek, ağır derecede problem davranışlarla sonuçlanabilmektedir. Ancak bu olasılık, problem davranışların nedenlerinin belirlenmesinde ne ölçüde gözönünde bulundurulabilir?

Problem davranışların altında yatan nedenleri belirlemede sıralanan bu güçlüklerle ek olarak, konuya ilişkin pek çok farklı kuramın varlığı ve bunların çocuklardaki problem davranışları kendi görüşlerine göre farklı etki ve olayların sonucu olarak açıklamaları, bizlere problem davranışlara ilişkin «neden» ve «niçin» sorularını yanıtlamada, daha ihtiyatlı olmamız gerektiğini telkin etmektedir.

KURAMSAL YAKLAŞIMLAR :

Çocuklardaki problem davranışların nedenlerini açıklamaya çalışan kuramları, psikodinamik ve sosyal öğrenme kuramı olmak üzere iki ana grup altında toplayabilmek mümkündür (Laslett, 1978).

Psikodinamik Kuram :

Bu kuram içerisinde yer alan görüşler kaynağını, Freud'un önerdiğini yaptığı, psikoanalitik kuramdan almaktadır. Enç'in Ruh Sağlığı Bilgisi kitabında (1976) özetlediği gibi, Freud'e göre insan kişiliği id (ilkel benlik), benlik (ego) ve üst benlik (süper ego) olmak üzere üç dinamik parçadan oluşmaktadır.

İd, aralıksız ve koşulsuz olarak haz arama ve sağlama çabasında olan, ilkel bir benliktir. Ancak çocuk, haz arama ve sağlama çabaları içerisinde, yaşamın gerçeklerinden kaynaklanan bazı sınırlılık ve engellerle karşılaşır. Böylece çocukta id'i sınırlayıp yönlüten benlik kurulup gelişmeye başlar. Çocuk yaşı ilerledikçe bu toplumun örf, adet ve kurallarına bilinçli duruma gelir. Böylece üst benliğin oluşumu da tamamlanmaya başlar.

Üst benlik bir bakıma başkomutan durumundadır, benlikse emir subayına benzetilebilir. Benlik, başkomutanın buyrukları gereğince id'i toplumun gerçek ve isteklerini gözönünde bulundurarak, denetleyip yöneltmeye çalışır. Başka bir deyişle, üst benlik ile id arasında bir tür aracılık yapar. İnsan kişiliğinin uyumlu gelişimi, bu üç dinamik parça arasındaki ilişkilerin sağlıklı ve dengeli olmasına bağlıdır.

İd, benlik ve üst benlik arasındaki dengesizlikler, benliğin id ya da üst benlikten gelen istek ve itici güçleri denetim altına alamamasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda olan kişi kaygı duygularının hücumuna uğrar. Eğer kaygı duyguları gerçekçi yaklaşımlarla yenilemezse, kişi bu kez gerçekçi olmayan yöntemlere başvurur. Bunlar savunma mekanizmalarıdır.

Savunma mekanizmalarının açıklanmasına burada girilmeyecektir. Enç'in Ruh Sağlığı Bilgisi (1976) ve Geçtan'ın Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar (1978) kitaplarında konuya ilişkin ayrıntılı bilgi edinebilir.

Eğer kişi başvurduğu savunma mekanizması yoluyla kaygı duygularını yenmede başarılı olabiliyorsa, bunu yaparken gerçek dünyayla ilişkilerini koparmıyorsa, kullandığı mekanizmaya sıklıkla başvurmuyorsa ve mekanizma ortama uygunsa, sorun yok. Ancak tersi durumda, kişiliğin uyumlu gelişimini tamamlaması güçleşecek, buna paralel olarak çeşitli davranış bozuklukları kaçınılmaz olacaktır.

Freud'ün önderliğinde geliştirilen kuram, daha ileriki yıllarda, psikodinamikçiler olarak adlandırılan bir grup tarafından, çocuklardaki problem davranışların nedenlerinin açıklanmasında kullanılmaya başlanmıştır. Ancak zamanla bu grubun üyeleri arasında çeşitli yaklaşım ve yorum farklılıkları belirmiştir (Laslett, 1978).

Bunlardan **Winnicott, Klein ve Bowlby**, çocuklardaki problem davranışları, çocukların başkalarına en fazla bağımlı olduğu 0-2 yaşlarında, çevreleriyle, özellikle anneleriyle ilişkilerindeki başarısızlıkların sonuçları olarak açıklamaktadırlar. Bu yaşlarda anneye çocuk arasındaki ilişkilerde karşılaşılan engel ve yoksunluklar, çocukta kaygı durumu yaratır. Bu durum çocuğu çeşitli problem davranışlara yatkın kılar.

Winnicott'a göre, her çocuk «varlığını sürdürme» (being of continuity) gelişim süreci içerisinde. Bu süreç biyolojik olduğu kadar, anneye ilişkiler içerisinde, psikolojiktir de. Annenin çocuğa sevgi göstermesi, onunla ilgilenmesi, gereksinimlerini karşılaması, çocuğun varlığını sürdürme sürecini tamamlamasını kolaylaştırır. Annenin tersi tutumları ve yoksunluğu ise aynı işleyişi bu kez zorlaştırır. Sonuçta çocukta kaygı duyguları kolaylıkla yeşerebilmektedir.

Erikson ise, daha önceki yaklaşımlardan farklı olarak, konunun biyolojik ve psikolojik boyutu yanında sosyal boyutunu da ele almıştır. Erikson çocukta problem davranışları, insanın kendisinin bilincinde olması olarak tanımlanabilecek, «benlik kimliği» kavramıyla açıklamaktadır.

Erikson'a göre benlik kimliğinin gelişimi, çeşitli kritik gelişim evrelerinden geçilerek tamamlanır. Bu anlamda ilk ve en önemli kritik gelişim evresi, çocuğun sürekli ve yoğun bakıma gereksinim duyduğu bebeklik dönemidir. Çocuğun bu dönemde gereksinimlerinin yeterince karşılanması, kendisine güven duymasına, dolay-

sıyla benlik kimliğinin sağlıklı gelişimine yardımcı olmaktadır. Ter-
si durumlarda ise bebekte güvensizlik duyguları ve buna paralel
olarak benlik kimliğinin sağlıklı gelişiminde çeşitli sorunlar kaçınılmaz olmaktadır.

Üzerinde öemle durulan diğer bir kritik gelişim süreci, çocukta çalışkanlık duygularının gelişmesidir. Çalışkanlık duygusu önemlidir. Çünkü çocukta başarı duygusunu geliştirir. Tembellik duyguları ise çocukta başarısızlık ve yetersizlik duygularının yerleşmesine neden olur. Bu durum benlik kimliğinin sağlıklı gelişimini engeller. Sonuçta, kendisini topluma kabul ettirme gereksinimini duyan çocuk, bunu uygun olmayan yollardan doyurma çarelerine başvurur.

Özetle Erikson, çocuklardaki davranış bozukluklarını, kimlik benliğine ilişkin olarak, kritik gelişim evrelerinin karmaşık süreçlerinde karşılaşılan başarısızlıkların bir sonucu olarak açıklamaktadır (Laslett, 1978).

Karen Horney, Erikson'dan farklı bir yaklaşımla çocuklardaki problem davranışları «temel kaygı» kavramıyla açıklamaktadır. Temel kaygı, çocuğun düşman bulduğu bir dünya içerisinde duyduğu yalnızlık ve çaresizliği tanımlamaktadır (Geçtan, 1978).

Horney, çocuktaki temel kaygının kaynağını Winnicott, Klein ve Bowlby'nin görüşlerine paralel olarak, çocuğun anne babasıyla olan ilişkilerinde güvene dayanmayan bozuklukların ve yoksunlukların bir sonucu olarak açıklamaktadır. Güvensiz ve kaygılı çocuk, yalnızlık ve çaresizlik duygularıyla başedebilmek için çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Horner bunları insanlara doğru yönelme, insanlardan uzaklaşma ve insanlara karşı olma, olmak üzere üç grup altında toplamaktadır. Ancak, kaygı durumlarıyla başetmede, belirli bir stratejiye sıklıkla başvurulması, zamanla bu stratejiyi kişiliğin değişmez, sağlıklı bir parçası durumuna getirmektedir. Sonuçta kişiliğin temel yapısı içerisinde çeşitli nevrotik davranışlar kaçınılmaz olmaktadır.

Özetle, psikodinamik kuram, çocuklardaki problem davranışları erken yaşlarda çevreyle, özellikle anneye ilişkilerdeki başarısızlıklara eşlik eden iç çatışmalarla açıklamaktadır.

Sosyal Öğrenme Kuramı :

Sosyal öğrenme kuramı, psikodinamik kurama karşıt bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Bu kurama göre, çocuklardaki problem davranışlar objektif olarak gözlenebilir belirli çevre koşullarının ürünüdür.

Kuramın temeli XX. yüzyılın başında **Pavlov, Watson, Guthrie** ve **Thorndike**'in çalışmalarıyla atılmıştır. Daha sonraları **Hull, Skinner, Miller Dollard, Bendura** ve **Walters** başlangıçta yapılan bu çalışmalarını davranışçılar ekolü adı altında geliştirmişlerdir (Laslett, 1978).

Sosyal öğrenme kuramı, davranış edinmede çevresel koşulları öğrenmeye dayalı olarak değerlendirmektedir. Öğrenme olayı çeşitli yollardan gerçekleşmektedir. Bunlardan birisi gözlem ve gözlemin sonucu olarak öykünmedir Çocuk yakın çevresindeki insanların davranışlarını gözlemekte, onları öykünmekte, zamanla öykünülen davranışlar çocukta alışkanlık haline gelmekte, kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olmaktadır.

Diğer öğrenme yolu pekiştirmedir. Pekiştirme kural olarak, uygun davranışın, yani istendik davranışın ödüllendirilmesi, uygun olmayan, istenmedik davranışın ise cezalandırılmasıdır. Ödüllendirme maddi olabileceği gibi psikolojik de olabilir. Hatta yetişkinin ilgisinin çocuğa yönelmesi bile, çocuk için ödül yerine geçebilir. Cezalandırma ise ödüllendirmede olduğu gibi maddi (dayak) yada psikolojik (yoksun bırakma, ilgisiz davranma gibi) olabilir.

Sosyal öğrenme kuramına göre çocuklardaki problem davranışlar, çevredeki modellerin yanlış davranışları ya da pekiştiricilerin uygun olarak kullanılmaması sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, çocuğun yakın çevresinde saldırgan bir bireyin bulunması, onun için uygun olmayan bir modeldir. Çünkü çocuğun bu modelin davranışlarını benimseme olasılığı vardır. Diğer yandan, her sağlıklı çocuk çevresindeki insanların, özellikle anne babasının ilgisini çekmek, kendisiyle ilgilenilmesini ister. Bu onun en doğal gereksinimlerinden birisidir. Ancak genellikle anne babalar, çocuktaki ilgi çekmeye yönelik, gayet sağlıklı olmakla birlikte, hafif ya da orta derecedeki davranışları - fazlaca baş ağrıtmadığından - görmemezlikten gelirler. Karşı tarafın bu ilgisizliği karşısında çocuk, davranışını büyük bir olasılıkla abartacak ve sıklaştıra-

caktır. Artık çocuğun davranışları sağlıklı değildir ve ağır derecededir. Yani yeterince baş ağrıtmıyordur. Bu kez anne babalar, çocukları istediği için değilde, birazcık kendi barış ve huzurları için, çeşitli tonajlarda «ne var?» diyeceklerdir. İşte çocuğa çoğu kez kızgınlık duyguları içerisinde sorulan bu sorunun arkasında yatan ilgi ne pahasına olursa olsun onun istediğidir. Yani ödüldür. Dolayısıyla çocuğun uygun olmayan davranışı ödüllendirilerek pekiştirilmiştir.

Çocuğun çevresindeki diğer çocuk ya da yetişkinlerde, pekiştiricilerin uygun olarak kullanılmadığını gözlemesi de, onun davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, saldırgan davranışlarıyla evde her istediğini elde eden yetişkin, çocuk için yanlış bir model olduğu kadar, onun isteklerine boyun eğen aile üyeleri de, pekiştiricilerin kullanılması yönünden uygun olmayan bir model temsil etmektedirler.

Öğrenme süreci içerisinde çocukta, zamanla, belirli uyaran ve objelere yönelik genelleme ve ayırım tepkileri gelişir. Sosyal öğrenme kuramcılarının genellemeden amaçladıkları, belirli bir tepki geliştirme eğiliminde olan bir uyarana benzer bir diğer uyaranda aynı tepkiyi oluşturmasıdır. Ayırım ise benzer uyarınlardan birbirinden ayırarak birisini seçip diğerine tepki göstermemektir (Geçtan, 1978).

Uygun ve sağlıklı genelleme ve ayırımda bulunma, normal yaşamın doğal tepkileridir. Ancak yukarıda değinildiği gibi, örnek alınan modellerin yanlış davranışları ya da pekiştiricilerin uygun olarak kullanılmaması, çocukta bu tepkilerin gelişimini engellebilir ya da sağlıklı bir yöne kanalize edebilir. Yakın çevresindeki otorite figürlerini güvenilirlerden uzak ve saldırgan bulan bir çocuğun, bu vargısını, diğer otorite figürlerine de genellemesi, böylesi sağlıklı bir genelleme örneğidir. Sonuçta çocuğun çevresindeki uyarılara uygun tepkilerde bulunması güçleşir.

Özetle, sosval öğrenme kuramı, çocuklardaki problem davranışlardan, onlara sağlıklı ve uygun davranışları öğrenme olanağını vermeyen çevreyi sorumlu tutmaktadır.

PROBLEM DAVRANIŞLARIN NEDENLERİNİN SINIFLANDIRILMASI :

Çocuklardaki problem davranışların nedenlerini belirlemede karşılaşılan güçlüklerle ve konuya ilişkin kuramların farklı açıkla-

malarına rağmen, problem davranışlara neden olan olası etmenler biyolojik, aile ve okula ilişkin olmak üzere üç ana grup altında incelenebilir.

Biyolojik Etmenler : Her çocuk doğuştan, kalıtsal, sinirsel ve biyokimyasal ya da bu üçünün bileşiminden oluşan belirli bir biyolojik yapıdadır. Bu yapı içerisinde, geniş bir davranış dağarcığına sahiptir. Bunların bir bölümü diğer çocuklarda da ortak olan basit refleksler, tehlikeli uyaranlardan kaçınma, tehlikeden kaçma gibi refleksiv davranışlardır. Diğer bir bölümü ise sancı eşiği, karşı tepkinin niteliği ve eğilimi gibi bir çocuktan diğerine çeşitli derecelerde farklılıklar gösterirler. Bu farklılıklar ancak doğuştan gelen etmenlerle açıklanabilmektedir (Ross, 1974).

Diğer yönden, somatopsikoloji alanında yapılan araştırmalar, beden ile davranışlar arasındaki ilişkinin varlığını göstermektedir. Dolayısıyla bazı problem davranışların arkasında biyolojik etmenler aramak, yerinde bir davranış olur (Kirk, 1972). Buna rağmen biyolojik etmen tek başına, mevcut problem davranışın nedeni olarak gösterilemez. Çünkü, biyolojik bozukluk göstermeyen pek çok problem çocuk olabileceği gibi, pek çok normal çocukta da önemli biyolojik bozukluklar görülebilir (Hallahan, 1978). Üstelik biyolojik etmenlerle diğer etmenleri ayırd edebilmek çoğu kez olanaksız olmaktadır (Ross, 1974).

Bu nedenlerle biyolojik etmenlerin, sonuçtan çok eğilimi oluşturduğu söylenebilir. Her çocuk doğuştan biyolojik olarak, bazı tür davranışlara eğilimli kılınmıştır. Bundan sonrası onun ilerideki yaşamına ve deneyimlerine bağlıdır. Çocuk ilerideki yaşamını uygun koşullar altında sürdürebildiğinde, doğuştan var olan eğilimi ortaya çıkmayabilir. Örneğin şeker hastalığı, kan basıncı yüksekliliği gibi bedensel hastalıklara kalıtsal eğilimi olan kimselerin, genel yaşam koşulları uygun olduğunda, bu hastalıkların ortaya çıkmadığı belirlenmiştir (Geçtan, 1978).

Yapılan diğer bir belirlemeye göre, ağır ve çok ağır derecede problem davranışlar gösteren çocuklarda, biyolojik etmenlere daha sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin psikotik (otistik ya da şizofrenik) çocuklar, her durumda olmamakla birlikte, sıklıkla biyolojik kökenli sinirsel bozukluklar göstermektedirler. Yine bazı durumlarda şizofreninin kalıtsal eğilim taşıdığı belirlenmiştir. Ancak, örnekenen ağır derecedeki davranış bozukluklarıyla kalıtsal etmen-

ler arasında, henüz tatmin edici ilişkiler kurulabilmiş değildir. Başka bir deyişle, bu davranışlar üzerinde kalıtsal etmenlerin rolü açıklık kazanmış değildir (Hallahan, 1978; Yörükoğlu, 1981-a).

Sonuç olarak, Enç'in belirttiği gibi (1976), problem davranışın biyolojik eğilim zemini üzerinde gelişmesi, büyük ölçüde çevre koşullarına bağlıdır. Çünkü, çocuk için ruh sağlığı bozuk bir anne babanın yarattığı çevre, kalıtım bir yana kendi içerisinde ruh sağlığını bozucu bir durumdur. Bu nedenle kalıtımın biyolojik etkileşimiyle çevresel etkileri birbirlerinden ayırd edebilmek oldukça güçtür.

Aile Etmenleri : Günümüzde, ister psikodinamik isterse sosyal öğrenme kuramı olsun, çocuktaki problem davranışların nedenleri, genellikle anne baba ile çocuk arasındaki ilişkilere bağlı olarak açıklanmaktadır.

Anne, baba ile çocuk arasındaki ilişkiler, çoğu kez sanıldığı gibi, yalnızca anne babadan çocuğa doğru, tek yönlü değildir. İlişkiler ve etkileşim karşılıklıdır. Bu nedenle, çok ağır derecede problem davranışlar gösteren çocuklarda dahi, nedenleri araştırırken, bu karşılıklı etkileşim olayını gözönünde bulundurmak gerekir. Bunu yapmaksızın, çocuktaki problem davranışların tek nedeni olarak anne babayı sorumlu tutmak, yanlış olabilir (Hallahan, 1978).

Ancak yine de çocuğun edindiği davranış dağarcığında anne babanın, onların çocuk yetiştirme yöntemlerinin önemi inkar edilemez. Konuya bu yönüyle bakıldığında, çeşitli tip yetiştirme yöntemlerinin olası etkilerini formüle edebilmek oldukça güçtür. Bununla birlikte, çocukların gereksinimlerine duyarlı bir anne babanın ve onların problem davranışlarla başetmede sevgiyi merkez alan yaklaşımlarının (ilgi ve övgü gibi), çocuklarda uygun ve sağlıklı davranışların yerleşmesine ve gelişmesine yardımcı olacağından kuşku duyulmamaktadır (Hallahan, 1978).

Tersine, çocuklarını yetiştirmede gevşek bir yaklaşım içerisinde olan, reddetme ya da sevgiye boğma gibi aşırı tutumlar benimseyen, çocuklarına ilişkin beklenti düzeyleri gerçeğe uygun olmayan, problem davranışlarla başetmede, eleştirme, tehdit etme, aleyhte kıyaslama, kışkırtma ve bedeni cezalar gibi oldukça sakıncalı davranışlarda bulunan anne babaların çocuklarında, uygun davranışların yerleşmesi ve gelişmesi güç olacaktır (Enç, 1976; Yörükoğlu, 1981-b).

Anne babanın çocuğun davranışlarına etkisi yalnızca yetiştirme yöntemleriyle sınırlı kalmamaktadır. Sosyal öğrenme kuramcılarının önemle üzerinde durdukları gibi, anne baba, davranış ve tutumlarıyla, çocuk için örnek bir model oluşturmaktadır. Dolayısıyla yalnızca bu yönüyle dahi, anne babanın tutum ve davranışları, çocuk için önem taşımaktadır.

Diğer yönden, psikodinamikçilerin önemle üzerinde durdukları, anne yoksunluğu ve uzun süreli ayrılıkların, çocukları problem davranışlara yatkın kıldığı bilinmektedir (Laslett, 1978).

Bunun yanında, ailenin yoksul ve alt ekonomik düzeyden gelmesi, bu durumun yarattığı zorluk ve kısıtlamalar, çocukta yalnızca davranış düzeyinde değil, diğer gelişim düzeylerinde de önemli gerilik ve bozukluklara neden olmaktadır. Örneğin, zihinsel işlevlerde katılık ve yavaşlık, sorun çözmede yetersizlik, umutsuzluk ve isteksizlik gibi (Geçtan, 1978). Bunlar çocuğun ilerideki okul yaşamında, çözülmesi güç öğrenme problemlerine neden olmaktadır.

Bu durumun olası nedenleri, yoksulluğa genellikle eşlik eden düşük eğitim düzeyinin bir boyutu olarak, ailede uygun olmayan çocuk yetiştirme yöntemleri, çocuğun kendisini orta ve üst düzeydeki ailelerden gelen çocuklarla karşılaştırması ve nihayet, yine yoksulluğa eşlik eden beslenme yetersizliği, zihinsel uyaran azlığı ve güdülenme eksiklikleri olarak sıralanabilir.

Okul Etmenleri : Bazı çocuklar okula başlamazdan önce çeşitli problem davranışlar gösterirler. Eğer bu çocuklar okulda uygun olmayan ortam ve yanlış öğretmen tutumlarıyla karşılaşılırsa, büyük bir olasılıkla mevcut problem davranışları daha da belirginleşecek, belkide mevcut problem davranışlarına yenileri eklenecektir. Eğer okul ortamı ve öğretmen davranışları uygun, bunun yanında gerekli öğrenci kişilik hizmetleri sağlanmış ise, bu kez çocukları problem davranışlarından arındırabilmek, okul dışı etmenler kontrol altına alındığı ya da iyileştirildiği ölçüde, mümkün olacaktır.

Bazı çocuklar ise okula başlamazdan önce normal davranışlar içerisindeyler. Okula başladıktan sonradır ki problem davranışlar göstermeye başlarlar.

Konuya yalnızca bu boyutlarıyla bakıldığında bile, okul yaşamının çocuk için ne denli önemli olduğu görülür. Çocukların dav-

ranişlarından aile birinci derecede sorumluydu onu hemen okui izlemektedir.

Ancak, ailenin çocuk üzerinde süregelen etkilerini ve çocukların okul öncesine değin yoğunlaştırarak getirdikleri birikimlerini gözönünde bulundurmaksızın, okulla birlikte ortaya çıkan problem davranışlardan tek başına okulu sorumlu tutmak - bu noktada okula düşen önemli görevler olmakla birlikte - haksızlık olur.

Okul ortamı çocuk için yaşama uyum sağlamada bir tür sınavdır. Okul ortamında çocuğun yaradılışı ve sosyal yetersizliğiyle sınıf arkadaşlarının ve öğretmenin davranışları karşılıklı etkileşim içerisindedir. Bu etkileşimin niteliği, çocuğun davranışlarını şöyle ya da böyle etkileyecektir. Eğer çocuk okula adımını attığında zor yaradılıştan, bunun yanında, öğrenmeye ilişkin ve sosyal yetenekleri yeterli düzeyde değilse, büyük bir olasılıkla, akranlarından ve öğretmeninden olumsuz tepki alacaktır. Böylesi bir başlangıç, çocuğun hem ilerideki okul yaşamı hem de sosyal ilişkileri yönünden oldukça tehlikelidir (Hallahan, 1978).

Okulun çocukların davranışlarına olan etkisi denilince akla ilk gelen öğretmen, onun çocuklara yönelik davranış ve tutumlarıdır. Öğretmen kendi barış ve huzuru için anlamsız kural ve sınırlılıklar koyabilir, çocuklara karşı reddedici ya da aşırı koruyucu davranışlar geliştirebilir, çocuklara değer vermeyebilir, onları horlayabilir, haksız yere eleştirebilir, başkalarıyla karşılaştırabilir, alay edebilir, notu baskı aracı olarak kullanabilir, bütün ağırlığı öğretime verebilir, mesleğini sevmeyebilir ve nihayet davranış ve tutumlarıyla çocuklara uygun bir model olmayabilir. Tüm bunlar, çocukta bazı problem davranışlara neden olabilir ya da mevcut problem davranışları arttırabilir (Enç, 1976).

Okuldaki disiplin uygulamalarının gevşek, katı ya da tutarsız oluşu, uygun olmayan davranışların reklam edilerek bir ölçüde ödüllendirilmesi, buna karşılık, uygun ve örnek davranışlara duyarsızlık, öğrenci davranışlarını olumsuz yönlere etkiler.

Okula başlayan çocuğun arkadaşlarıyla olan ilk deneyimlerinin niteliği ve öğrenmedeki başarısı, onun okul yaşamı içerisinde davranışlarını biçimlendiren etmenlerin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Yapılan araştırma sonuçları, başarısızlıkla uyumsuzluk arasında yakın bir ilişkinin varlığını göstermektedir (Kauffman,

1977). Ancak, çocuk başarısız olduğu için mi uyumsuzdur? Yoksa, uyumsuz olduğu için mi başarısızdır? Bunlardan yalnızca birisine evet diyebilmek çoğu kez olanaksız olmaktadır.

Diğer yünden, eğitim ve öğretimin çocukların bireysel farklılıklarına, ilgi ve gereksinimlerine uygun olmaması, her çocuktan her derste aynı düzeyde ilgi ve başarının beklenmesi, çocuklarda çeşitli problem davranışlara neden olabilmektedir (Çağlar, 1981).

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Çağlar, D. : **Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi**, Genişletilmiş ikinci baskı, A.Ü. A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 103. Ankara, 1981.
- Enç, M. : **Ruh Sağlığı Bilgisi**. Altıncı basım, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, İstanbul, 1976.
- Geçtan, E. : **Çağdaş İnsanda Normal Dışı Davranışlar**. A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 69. Ankara, 1978.
- Hallahan, D.P. and James K.M. : **Exceptional Children**. Prentice-Hall Series in Special Education, U.S. : 1978.
- Kauffman, J.M. : **Characteristics of Children's Behavior Disorders**, Columbus, Ohio : Charles E. Merrill, 1977.
- Kirk, S.A. : **Educating Exceptional Children**. Second Edition, Houghton Mifflin Company, Boston, 1972.
- Laslett, R. : **Educating Maladjusted Children**. Granada Publishing Limited, London, 1978.
- Ross, A.O. : **Psychological Disorders of Children «A Behavioral Approach to Theory, Research, and Therapy.»** Second edition, Mc Graw-Hill Kogakusha LTD., Tokyo, 1981.
- Yörükoğlu, A. : «Ruh Hastalıklarının Epidemiyolojisi», **Ruh Sağlığı ve Hastalıkları**. Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yayını No: 7, Ankara, 1981-a. ss.383-397.
- , «Gelişim İlkeleri ve Çocuk Ruhsal Gelişimi», **Ruh Sağlığı ve Hastalıkları**. Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yayını No: 7. Ankara, 1981-b. ss.63-93.